

SIBIU, CETATEA UMBRELOR

Mic ghid literar pentru un călător imaginar

Dacă privești Sibiuul din față, ceea ce te impresionează în primul rînd e izbitoarea asemănare pe care o are obrazul lui cu obrazul acelor mucenici ogivali, adînc iluminați, terifianti în inexpresiva lor liniște, pe care îi întîlnești răsfoind albumele unui Tilman Riemenschneider sau ale unui Grünewald. Dacă îl privești din profil — de pe cîmpul din dosul vechiului cimitir militar, de pildă — înfățișarea Sibiului e mai bogată, mai vie, mai cochetă chiar, în suplețea ei totuși gravă, în eleganța ei totuși sobră, decît acea înfățișare, stranie în suavitatea ei, pe care o are cînd urci — să zicem — de la gară spre centru. Verdele mult pe care îl vezi izbucnind în perspectiva amplă a cîmpiei, natura dominînd cetatea, dispare complet cînd intri în cetate, unde, deși elementul coercitiv al peisajului e grădina, totuși elementul cel mai impresionant e zidul. Sibiul e astfel un oraș surpriză pentru cel ce vine să-l viziteze ca pe o stațiune climaterică și care întîlnește, de fapt, un străvechi, destul de întortochiat și definitiv incomod turn, și de asemeni un oraș surpriză pentru cel ce vine să-l cerceteze ca pe un mausoleu și care e întîmpinat de o natură sprintară, neastîmpărată, feciorelnică. Astfel încît primul sentiment pe care îl încearcă un nou venit cînd pășește stradela este acela al unei iremediabile nedumeriri. Sibiul este un oraș în care, oricît de sibian ai fi, trăiești întotdeauna cu impresia că ești un străin. Ți-e frică să spui că ești sibian, ca să nu jignești somnul grav al tuturor armurilor cavaleresti.

peste care calci. Ți-e frică să spui că ești sibian, ca nu cumva să cobori asupra ta un destin decrepit — acela al desuetudinii peste veacuri.

Mai sînt desigur în Ardeal orașe vechi. Dacă însă Brașovul, Mediașul sau Sighișoara sînt într-un fel orașe în care sciziunea dintre nou și vechi s-a produs — astfel încît orașul vechi e ceva cu totul aparte, un fel de muzeu al orașului nou, ce trăiește de pe urma celuilalt — în Sibiu, orașul nu e decît vechi, orașul nou fiind treptat înghițit de celălalt, care, implacabil, întoarce totul, arhitectură, spirit cetățenesc, viață în timp, — astfel încît intrînd în Sibiu, intri realmente într-un alt moment istoric. Sibiul vechi participă încă la viața secolului, pe care însă îl domină, îl obligă — în felul cum este obligată o vioară solo într-un concert, — singura sciziune permisă rămînînd aceeași: orașul de jos, orașul de sus, sciziune cu funcție strategică și economică, nicidecum cu funcție istorică. Sibiul vechi nu e un Sibiu mort — cum e cazul Brașovului vechi sau al Sighișoarei. Sibiul vechi e un oraș ce încă trăiește, amplu deși retrospectiv, concret, deși în surdină. A spune prin urmare Sibiu vechi e un mod tautologic de a vorbi. Nu există decît un Sibiu și acela e vechi. Iar oamenii lui, noi cei ce ne izbim zilnic unii de ceilalți, ne resimțim, chiar dacă nu ne dăm seama, de acest fapt. Ochii sibianului poartă și ei o liniște gravă, un scepticism înțelept, un aer moderat. Iar împrejurarea că toate agitațiile din ultima vreme au trecut peste orașul nostru fără să-l rănească, nu e o simplă întîmplare. E o dovadă că secolul nostru nu se poate lipi de zidul Sibiului.

Concert de muzică de cameră la Bruckenthal

E o seară în Sibiu cînd la muzeul Bruckenthal se așează în sfeșnice lumînări aprinse, cînd fotoliile solemne se dezbracă de îmbrăcămintea lor, cînd draperiile sînt date la o parte și spinetul deschis. E seara cînd se execută tradiționalul concert de muzică

de cameră în saloanele palatului. E seara cînd baronul coboară ostentativ din cadră, ia locul între ai săi și, după ce își plimbă ochii mohoriți, peste eleganța frunților îndiademate, și-i oprește o clipă pe obrazii spaniolei rătăcită pe urmele unui soț puhav în orașul de la marginea lumii, pentru ca apoi să facă un semn instrumentiștilor. Baronului îi place și poezia, dar parcă mai mult muzica, pentru că sonoritatea ei îi unge sufletul și i-l liniștește. Poezia! — da, dar aceasta e prea mult a sufletului naiv, a sufletului dornic de inundație. Aceasta place mai mult valahului aceluia tînăr, veșnic nemulțumit, de curînd întors de la Viena și care ascultă, acolo, între privilegiați, în picioare, flautul melancolic desprinzîndu-se cu suavități din brațele orchestrei, precum o nimfă din brațele faunului. Ochii lui sînt adînci, negri, sub sprîncene stufoase, iar mîinile lungi și subțiri sînt ale unui cărturar, deși favoriții baronului îl socotesc barbar și nu-și pot explica de loc capriciul acestuia pentru necioplitul țăran din Avrig. Baronul își ridică leneș pleoapele și-l salută în tăcere peste capetele celorlalți. Gheorghe Lazăr se inclină ușor, căci știe că prețuirea baronului e sinceră și totală. Schimbul acesta nu l-a remarcat nici unul din prezenți, afară de madona aceea suavă, încoronată de un păr auriu ca grîul holdelor, ce stă la dreapta baronului și care nu știe de ce simte o atracție tot mai profundă, ea, descendenta unui neam nobil de cavaleri, pentru privirea aceea stranie, de începuturi de veac nou, de luptă, pe care o ascund sprîncenele celui ce s-a hotărît să treacă în zori munții și să se facă învățătorul unui neam ciudat, cu toate că baronul l-ar fi vrut secretarul său personal.

O! Sibiu! Cîtă tristeță ai semănat în sufletul spaniolei pierdută pe stradelele tale încurcate, pe ulițele tale bete de taine, pe gangurile tale fără sfîrșit. O! Sibiu! Cîtă melancolie ai aruncat în sufletul suavei vieneze venită să guste pitorescul unui oraș de margine și rămasă cu amintirea unui chip dîrz, prevestitor, amenințator în revendicările lui.

Grădinile oraşului : cimitirele

Fiecare cimitir devine cu timpul un parc. La Sibiu, fiecare parc este un cimitir. Cît de mic, dar un cimitir. Astfel încît călătorul cunoaşte viaţa oraşului mai mult prin morţii lui. Şi într-adevăr, nicăieri, parcă, solidaritatea dintre moarte şi viaţă nu e mai puternică decît în oraşul acesta cu braţe tăiate pe chenarul orizontului şi cu inimi sfîşiate sub portaluri. Dumbra-va îşi are cimitirul ei, parcul teatrului pe-al său; cimitirele se ivesc în Sibiu deodată cu parcurile lui. Morţii străjuiesc oraşul, pătrund în el, îl poartă. Toate intrările lui — fie dinspre Ocna, fie dinspre Răşinari, fie dinspre Cisnădie sînt vegheate dacă nu de cimitire întregi, de morminte. Şi totuşi cimitirele Sibiului nu sînt sau nu-ţi lasă impresia unor lăcaşuri ale unui trecut ireversibil. Dimpotrivă. Ele sînt cheazăşia eternei vieţi — ale unei vieţi sibiene ce se continuă pînă astăzi. Sibiul ar putea deveni un oraş modern numai în ziua cînd s-ar desface de morţii lui — cînd morţii lui n-ar sta risipiţi pe sub ziduri, prin curţile bisericilor, ci ar fi adunaţi, ca în alte oraşe, într-un cimitir oficial, unde ar constitui oraşul lor, republica lor, ori lucrul acesta nu ar fi cu putinţă nicicînd. Pentru că în Sibiu morţii sînt mai numeroşi decît viii. Atît de numeroşi încît teama de noapte, în Sibiu, nu este teama de crimă, de întuneric, ci teama de a nu te întîlni cu vreunul din mulţii morţi ai Sibiului.

Impresia e puternică, atît de puternică, încît o plimbare nocturnă între zidurile oraşului e o frescă de poem. Senzaţia se transformă pe nesimţite în vers :

Într-un Sibiu încet ca-ntr-o-ncăpere
În care e un mort. Pe partea dreaptă
Am zidurile surde de tăcere
Pe partea stîngă inima-nţeleaptă.

În jur văd numai porţi şi-n porţi ferestre
Iar în ferestre ochi care mă-nghiaţă.

Într-un Sibiu domol ca-ntr-o poveste
În care port viziera peste față.

Cu fiecare pas făcut prin sînge
Tot mai adînc pătrund în noaptea care
Întîi de sus în jos în mîini mă strînge
Apoi de jos în sus mă prinde-n ghiare.

Stradele mă-nghit dintr-una-ntr-alta
Iar treptele mă urcă și scoboară,
De nu mai știu : biserica e-n balta
Cerului larg sau ceru-n ea coboară.

Și peste tot o liniște ca-n clipa
Cînd marea se-mpreună cu pămîntul,
Liliacu-și linge-n somn trudit aripa
Și printre arbori vechi s-aude vîntul.

Într-un Sibiu cum intră-n ceață luna
Mai mult alunecînd decît cu pasul
Și-n liniștea ce-ascunde-n ea furtuna
Ascult cum bate-n turnul straniu ceasul.

Într-un Sibiu livid, sătul de viață,
Dar pregătit pe străzile uitate
În fiecare clipă să dau față
Cu mortul care umblă prin cetate...

Străzile trepte

Cea mai pitorească dintre toate e desigur strada Fingerling. Legînd orașul de jos, orașul negustorilor, cu orașul de sus, orașul cărturarilor, strada Fingerling este de fapt o cărăruie cocoțată pe o muche de deal, între case ce se prăvălesc unele peste celelalte. Nu mai largă decît un gang, ea deschide întîi cu oarecare picanterie florentină o mică piațetă, iar apoi se aruncă pieptiș în vălmășagul de case între care își croiește loc izbînd cu coatele în dreapta și în stînga. Prăvălii

liliputane se înșiră, la fiecare treaptă una — iar respirația ei finală este într-un portal pe muchia căruia s-a mai cuibărit o ultimă încăpere. Noaptea luna bate exact pe portalul don-quistesc al străzii — astfel încît decorul pe care îl îmbrățișează, cu fragmentul catedralei evanghelice în el, e ireal. Din vârful scărilor arunci o privire în urma ta. Cineva te-a însoțit tot timpul. Să fi fost duhul Sibiului?

Acoperișurile

Acoperișurile Sibiului sînt ceva cu totul deosebit de restul caselor. Construite după un model aproape unic, ele se deschid întotdeauna prin doi sau mai mulți ochi, al căror rost nu mi l-am putut niciodată explica, dar a căror privire m-a urmărit întotdeauna. În genere, ochii acestor acoperișe caută pieziș și sînt ironici. Ei au ceva din gustul sugubăț al desenelelor unui Wilhelm Busch. Cărămizii, acoperișurile sibiene sînt de fapt singura arhitectură a Sibiului. E greșit să se spună că Sibiul e dominat de un mod gotic. Sibiul e prin excelență un oraș baroc — dovadă marea însemnătate pe care o dobîndesc în arhitectura lui acoperișurile. Acestea aleargă pe deasupra locașurilor, se îmbină unele cu altele, fac ocoluri lungi, rămîn suspendate în gol, revin, urcă sau coboară, ici-colo își țuguie sprîncenele mirate într-un turn și n-au, realmente, n-au nici un astîmpăr. Asta în timpul zilei. Pentru că seara se scaldă într-o lumină nefirească, lumină tipică, ce face din Sibiu un oraș, dacă interesant ziua, fascinant noaptea.

Turnuri, ziduri și interioare

Să mergem pe strada Harteneck. Trei turnuri legate între ele dețin un braț al străzii, iar strada se desface în piața teatrului — un interior.

Din cordonul cetății, Sibiul a păstrat vestigiile cele mai caracteristice: turnurile, între care și-a prizărit

așezările, zidurile, pe care și-a lipit aleele, și interioarele, peste care a așezat mortar nou. E o continuitate în acest capriciu. Continuitatea acelei dintru început ambiții de a fi un oraș închis, al său, suficient sieși. Sibiul este un oraș care se iubește pe sine — un oraș narcisic. De aceea se conservă și e refractar oricărei imixtiuni ce l-ar întoarce spre oglinzile altora. Sibiul are de toate, și-a clădit de toate, chiar și atunci când nu avea nevoie de ele. Dar totul a fost adaptat spiritului său — de la interiorul sălii teatrului, al cărui destin a fost și va rămîne acela de a nu putea fi niciodată permanent, pînă la tramvaie, care, orice remediu s-ar încerca, nu vor putea fi niciodată ceea ce trebuie să fie, principial, aceste vehicule : un mijloc de corespondență rapidă între două puncte. Tramvaiele la Sibiu trebuie să le folosești numai atunci când vrei să-ți odihnești picioarele. Ferește-te să le folosești atunci când ești grăbit. Viteza e un lucru care supără cumplit pe Majestatea Sa Sibiul. De aceea, ori de cîte ori un vehicul e mai pripit, Sibiul ridică în urma lui nori întregi de praf. De unde îi mai are? Mister. Aceasta e probabil modul lui de a se răzbuna.

Pensionarii Sibiului — niște studenți. Studenții — niște pensionari.

Dacă între viață și moarte Sibiul realizează o solidaritate profundă, dacă între vechi și nou sciziunile sînt complet topite, de asemeni, între bătrîn și tînăr Sibiul nu diferențiază. Pe băncile parcurilor aceeași expresie, de molcomă voioșie, de reținut entuziasm, de înțeleaptă rezervă, o au și unii, și pensionarii, și ceilalți, și studenții. Cei dintii nu mai fac nimic pentru că au făcut prea mult. Ceilalți nu fac încă nimic pentru că vor avea destul de făcut, între unii și alții melancolia ca un lanț prietenesc leagă sufletele. Cît de deosebiți sînt studenții pe care i-am cunoscut la Cluj, de studenții de aici. Primii, agitați, dezlănțuiți, ceilalți

sceptici, lirizați. Sibiul e o otravă dulce. Luată treptat imunizează. Luată brusc, depersonalizează. Refugiul a dat brusc studentului clujan un mod nou. Și atunci acesta a devenit peste noapte un liric, dintr-un luptător, un suflet depresiv, dintr-un suflet ahtiat. Iar astăzi mai mult ca oricând studentul sibian este un pensionar al Almei Mater. El și perechea lui — heidelbergian reuniți, plimbați ca niște marionete pe sub ulmi, sînt un alter ego al pensionarului, el și bătrînica lui, dețesați din mașinăria vieții și lăsați pe aleea secundă pe care pașii tineri încolăcesc pașii bătrîni fără să lase urme nici unii, nici ceilalți.

Pasărea paradisului : Cisnădioara

Lîngă Sibiu, la cîțiva kilometri, un colț de rai : Cisnădioara. Suptă într-o albie strîmbă, cu ocolșuri ciudate, Cisnădioara seamănă cu trupul rănit al unui porumbel doborît. Primăvara, cînd înfloresc cireșii — Cisnădioara este o cetățuie a cireșilor —, porumbelul rănit tresare și își întinde aripile albe și peste dealurile dimprejur. Nu e totuși destul de puternic ca să-și poată lua zborul. Rămîne întins pe albia strîmbă, dar mîndria lui e divină. Cisnădioara e o bijuterie de preț. Pentru sibian, o firidă, iar pentru călătorul strein, un cartier al însuși Sibiului. Nu mi-aș putea imagina Sibiul fără Cisnădioara. Dacă celelalte așezări — de bogată tradiție — nu mi se par să facă parte din însăși ființa Sibiului, cu Cisnădioara e altfel. Ea aparține însăși inimii lui. De aceea Sibiul se și întinde din ce în ce spre ea. Ca și cînd ar căuta să o înglobeze în sînul lui. Ca și cum inconsolabilul amant, ar tînji după această pasăre a paradisului, lovită în zbor, dar care, în loc să cadă în brațele Sibiului întoarse romantic spre ea, a căzut ceva mai la o parte, ca o pedeapsă, ca un simbol. Frîntură din visul orașului, Cisnădioara e o așezare fără egal. Un sat căruia i se pot atribui toate epitetele care se atribuie unei ființe vii : suavitate, grație, blîndețe, cochetărie, sfii-

ciune. Deasupra ei, dîmb armonios, se ridică o bazilică miniaturală, toată învăluită în pînzele nupțiale ale păsării de jos. Printre crengile înflorite, printre mugurii uniți în verde păienjenis, răzbat unghiuri de zid, colțuri, brațe, porți. Un corespondent feminin al Sibiului, iată ceea ce este de fapt Cîsnădioara. Desfăcută din Dumbrava orașului, este încă prinsă în mrejele ei și, prin aceasta, strîns unită de orașul propriu-zis. Ii aduce primăvara, îi încâlzește privirile semețe și reci, îi surîde din depărtare încercînd să mulcomească grava lui maiestate. E o pasăre a paradisului căzută la marginea cetății umbrelor.

Cetatea umbrelor

Sibiul este cetatea umbrelor. Lucrurile sînt toate topite în umbră. Faptele sînt toate încolăcite unele în altele. Istoria trece dintr-o încăpere într-alta fără să închidă în urmă-i uși. Între oameni, corespondențele se suprapun, între vîrste, limitele dispar. Totul trece printr-o zodie a sa — zodie specială, sui-generis, zodie sibiană. O zodie în care stăpînesc umbrele. Nimic nu e definitiv limitat, nici un contur nu e tras pînă la urmă, nici un sunet complet încheiat. Pe deasupra Sibiului, plutește un cer particular care face din bătrîni tineri, din tineri bătrîni, din moderni niște medievali, din medievali niște existențe prezente, vii. Orașul nu a încercat mari transformări. El și-a păstrat peste timpuri, peste vicisitudini mersul său: grav, solemn, plin — astfel încît un suflet sensibil se simte în Sibiu în afara timpului. În Sibiu, timpul face excepție de la regula externă a desfășurării sale. În Sibiu, timpul este reversibil. Se întoarce mereu la ceea ce a fost mai înainte. Revine. Se privește mereu pe sine. Se caută pe sine. Este un timp ciudat, un timp stăpînit de umbre. Iată de ce, ori de cîte ori extaticul Matei Caragiale, descendentul imaginar al unei aristocrații inventate avea nevoie de împrăștierea iluziei, cobora în cetatea Sibiului, unde atotputernică nu e

realitatea, ci umbrele. Realitatea limitează, umbrele amestecă totul. Amestecă chiar și realitatea. De aceea baronul Bruckenthal, Gheorghe Lazăr, I. C. Brătianu, G. Coșbuc, Octavian Goga, Matei Caragiale și toți ceilalți cavaleri necunoscuți, meșteri vestiți, breslași harnici, domnițe bolnave, sînt umbre pe care să nu te miri dacă o să le întîlnești, cititorule, în una din plimbările tale serale, ivindu-se la un colț de stradelă, dintr-o firidă, de pe o treaptă, de lîngă un zid.

Un cetățean de onoare al Sibiului: Johann Sebastian Bach.

Umbra care stăpînește însă categoric atmosfera sibiană este umbra marelui organist. Nici un alt oraș din lume nu păstrează, în arhitectura sa lăuntrică, în sufletul său, în structura sa intimă, un stil bach atît de pronunțat ca Sibiul. Și în rare locuri mai stăruie o tradiție a lui Bach atît de înrădăcinată ca în Sibiu. Sînt acestea lucrurile pe care le-au remarcat și alții și un mare senior al baghetei a mărturisit chiar că niciodată nu a avut ca în Sibiu impresia că întîlnește mai concret, mai tipic, un stil bach. Nu atît în forme, cît în esență, nu atît în expresii, cît în structuri. Și într-adevăr, e o corespondență între sonoritatea diatonică a lui Bach, ce leagă întotdeauna elementele între ele printr-o pînză ce le topește unele în altele, și acel destin al umbrelor sibiene, ce tolesc totul în păienjenișul lor. Dincolo de simplul fapt că Bach e autorul ce se cîntă mai insistent la Sibiu, dincolo de împrejurarea că e numele ce se pronunță mai des, Bach e un cetățean de onoare al Sibiului. Cel dintîi, deși neproclamat. Pentru că fața Sibiului, și dacă îl privești din față și dacă îl privești din profil, seamănă în transcendența ei iluminată și în suavitatea ei sobră cu fața lui : cu fața lui Johann Sebastian Bach.

ROMÂNIA NOUĂ, an. XII, nr. 88, din 22 decembrie 1944